

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-64>

УДК 338.432:339.564

Вакуленко О.О., Файчук О.М., Файчук О.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТУ ЗЕРНА ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація. З'ясовано сутність та значення експортної діяльності для підприємств. Розглянуто поняття економічної ефективності експортних операцій. Висвітлено основні існуючі методичні підходи до визначення рівня ефективності експортної діяльності суб'єктів господарювання. За допомогою методу аналізу встановлено, що чільне місце при обчисленні рівня рентабельності експорту продукції посідає виробнича собівартість. На прикладі конкретного сільськогосподарського підприємства виявлено вагомий резерв подальшого зростання економічної ефективності експорту зерна. Завдяки графічному методу розглянуто загальну структуру витрат на виробництво та експорт зерна у ПрАТ «Успіх». Узагальнено головні результативні напрями зниження виробничої собівартості продукції у галузі рослинництва, у тому числі зерновому секторі. Розраховано показники економічної ефективності експорту зерна на ПрАТ «Успіх» за трьома сценаріями поступового зниження величини виробничої собівартості продукції при інших незмінних умовах. Обґрунтовано кількісні зміни в економічній ефективності експортних операцій досліджуваного підприємства.

Ключові слова: експорт, економічна ефективність, управління виробництвом, зерно, виробнича собівартість, підприємство.

Vakulenko Oleksandra, Faichuk Oleksandr, Faichuk Olha

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

PRODUCTION MANAGEMENT AS A FACTOR TO INCREASE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN EXPORTS BY ENTERPRISE

Summary. The essence and importance of export activity for enterprises have been clarified. The key criterion that determines the effectiveness of the export operation has been clarified. The concept of economic efficiency of export operations is considered. The problems of influence of production management on export activity of enterprises are insufficiently resolved at the theoretical and methodological levels. The main existing methodological approaches to determine the level of efficiency of export activity of economic entities are highlighted. Using the method of analysis, it is established that the prime cost in calculating the level of profitability of export products is the production cost. On the example of a particular agricultural enterprise, a significant reserve for further growth of the economic efficiency of grain exports is found. A brief description of the dynamics of wheat and maize yields at private joint-stock company "Uspih" during the study period is presented. Due to the graphical method, the general structure of costs for grain production and export at of private joint-stock company "Uspih" is considered. The main productive directions of reducing the production costs in the field of crop growing, including the grain sector, are summarized. Indicators of economic efficiency of grain export at of private joint-stock company "Uspih" are evaluated under three scenarios of gradual decrease of production cost under other unchanged conditions. The basic coefficient of efficiency of grain export, share of export in total sales of products, profitability of export and profitability of economic activity of private joint-stock company "Uspih" are estimated. Quantitative changes in the economic efficiency of export operations of the studied enterprise are substantiated. It is confirmed that the reduction of production cost of grain in domestic farms is possible provided that the costs of seed material, volumes and terms of mineral fertilizers are applied promptly, the use of fuel and lubricants for agricultural machinery and the introduction of innovative approaches to production intensification.

Keywords: export, economic efficiency, production management, grain, production cost, enterprise.

Постановка проблеми. Експортна діяльність є одним із важливих напрямів роботи аграрних підприємств, який дозволяє реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на зовнішній ринок. Більше того, здійснення експортних операцій дозволяє створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку [1]. Ключовим критерієм, що визначає результативність здійснення експортної операції є її ефективність. Тільки при ефективному експорті підприємство спроможне максимізувати прибуток і розширити власну нішу на міжнародному ринку. У багатьох випадках резерви підвищення економічної ефективності експорту аграр-

ної продукції, зокрема зерна, лежать у площині управління виробничим циклом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтуванню теоретичних і методологічних засад вирішення проблеми підвищення ефективності експорту зерна присвячено багато праць наступних вітчизняних і зарубіжних вчених: Т.І. Бондаревої, Л.В. Діброви, А.І. Осадчука, А. Череп, О. Оргинської, С.А. Аль-Оста, А. Загороднього, Г. Вознюк, І. Лаврів, В. Козика, М.Х. Мескона, М. Альберта, Ф. Хедоурі, К.Р. Макконелла, Т. Безрукової, О. Борисової, І. Шанініної, О.В. Шкрушій, Т. Миролюбової, О. Мельник, М. Нагірної та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на значний

науковий доробок, недостатньо висвітленими залишаються питання впливу управління виробництва на експортну діяльність підприємств зернового підкомплексу.

Метою статті є обґрунтування напрямів виробничого менеджменту для підвищення рівня економічної ефективності експортної діяльності агропродовольчого підприємства.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають О. Мельник та М. Нагірна, експортна діяльність підприємства – це низка взаємопов'язаних операцій, що передбачають продаж товарів з обов'язковим переміщенням їх через митний кордон з метою надання у володіння цієї продукції партнеру з-за кордону [2]. До таких складових експортних операцій входять: виробництво продукції, пакування та зберігання, транспортування готової продукції до постачальника або безпосередньо контрагента, маркетинг, ціллю якого є вивчення попиту і пошук ринків збуту. У свою чергу, ефективність експортної операції передбачає перевищення доходу над витратами. Для підприємства ця операція також має бути вигідною у порівнянні між ефектом від здійснення експорту та продажем товару на внутрішній ринок [3]. Отже, ефективність експортної діяльності підприємства – це результативність здійснення експортної операції, тобто співвідношення вартості вивезеного товару на зовнішній ринок з його ціною на внутрішньому ринку країни-виробника.

Кузьмін О., Босак А., Дарміць Р. представили методику розрахунку показників ефективності експортної діяльності, в якій чільне місце посідають базовий коефіцієнт ефективності експортної операції, частка експорту в загальному обсязі продаж, а також рівень рентабельності експортної діяльності підприємства [4, с. 223–225]:

а) базовий коефіцієнт ефективності експорту (Еб) використовується для порівняння отриманого експортного прибутку і понесених експортних витрат. Розрахунок базового коефіцієнта ефективності показує наскільки зміниться рівень ефективності при зменшенні повної собівартості продукції. Чим вищим є значення коефіцієнта тим кращим є рівень економічної ефективності експортної діяльності підприємства. Мінімальне значення цього показника дорівнює одиниці. Якщо значення показника буде меншим за одиницю то експортна операція не є ефективною, тобто витрати перевищують дохід від такої експортної операції. При цьому якщо $E_b > 1$, то експортна діяльність вважається ефективною. Показник розраховують за формулою (1):

$$E_b = \frac{Ve}{(Cm + Tp + Op)} \quad (1)$$

де Ve – виторг від експорту; Cm – собівартість товару; Tp – транспортні витрати; Op – організаційні витрати.

б) частка експорту в загальному обсязі продажів визначається для аналізу частки експорту в загальній діяльності підприємства і розраховується як:

$$E_c = \frac{Ve}{Vzag} * 100\% \quad (2)$$

де $Vzag$ – загальний обсяг продажів підприємства; показник визначається у відсотках.

в) рентабельність експортної операції розраховується для аналізу суми доходу від здійснення експортної операції і дорівнює:

$$E_{np} = \frac{Ve}{Cm} * 100\% \quad (3)$$

У формулах (1) і (2) із загальної величини витрат виокремлено собівартість продукції, яка безпосередньо пов'язана із процесом виробництва. Звідси стає очевидним, що пошук резервів підвищення економічної ефективності експорту товарів має зводитись не лише до зниження витрат логістики, трансакційних і маркетингових витрат при здійсненні експортної операції, а й до оптимізації структури видатків, спрямованих на виготовлення продукції. Якщо мова йде про зернове господарство, то варто зазначити, що найбільша частка витрат тут припадає саме на виробничу собівартість. Для підтвердження цієї тези доцільно розглянути структуру повних витрат на реалізацію зерна на прикладі одного із підприємств-учасників зернового ринку нашої держави (див. рис. 1). До категорії останніх належить сільськогосподарське підприємство ПрАТ «Успіх», яке розпочало свою господарську діяльність у 2001 р. Господарство на площі земель близько 26 тис га, які розміщені у Київській та Одеській областях, продемонструвало в останні роки високі рівні врожайності зернових культур. Так, урожайність пшениці в 2016 р. становила 57,4 ц/га, у 2017 р. – 32,8 ц/га і у 2018 р. – 47,1 ц/га, тоді як кукурудзи – 82,8 ц/га, 51,0 ц/га і 120,6 ц/га відповідно. Слід зазначити, що зниження врожайності пшениці і кукурудзи у ПрАТ «Успіх» у 2017 р. можна пояснити незадовільними природо-кліматичними умовами. Разом із тим, така величина продуктивності продовжує залишатись вищою за середню по Київській та Одеській областях.

Варто зазначити, що питома вага виробничої собівартості у структурі витрат на виробництво та експорт зерна кукурудзи та пшениці у ПрАТ «Успіх» є понад 80%, що вказує на можливість подальшої оптимізації видатків, які пов'язані із закупівлею насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, оплатою праці, орендою землі, ремонтом і обслуговуванням основних засобів за рахунок широкого запровадження механізму виробничого менеджменту. У результаті це має позитивно вплинути на зростання економічної ефективності експортної діяльності досліджуваного сільськогосподарського підприємства.

На переконання Рогач С.М., Гуцул Т.А. і Ткачука В.А. [5] до найбільш результативних напрямів зниження виробничої собівартості продукції у галузі рослинництва, у т.ч. зерновому секторі належать:

1) підвищення урожайності. Як зазначає академік С.М. Кваша, «на збільшення обсягів і підвищення ефективності виробництва зерна пшениці значно впливає рівень інтенсифікації» [6];

2) раціональне використання оборотних активів підприємства за рахунок оптимізації використання палива, мінеральних добрив і насінневого матеріалу. Також підприємство має ліквідувати простої техніки, або навпаки не виправданих наїздів, тобто завчасно планувати усі операційні процеси;

3) використання у виробництві кращих сортів культур і вчасне виконання усіх необхідних заходів щодо їх вирощування;

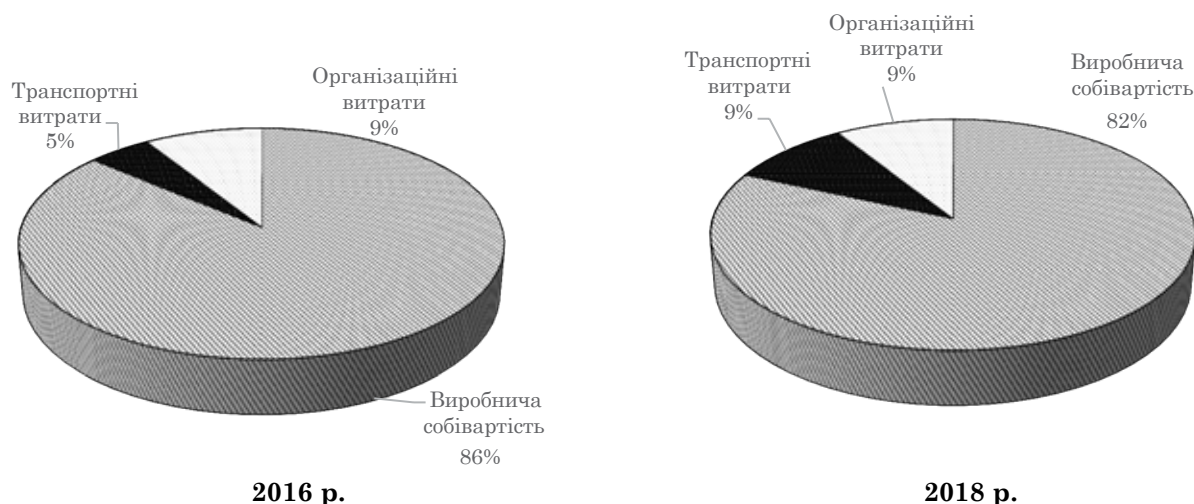

Рис. 1. Загальна структура витрат на виробництво та експорт зерна у ПрАТ «Успіх» у 2016 р. і 2018 р., %

Джерело: складено авторами на основі даних ПрАТ «Успіх»

4) застосування досягнень науково-технічного прогресу у виробництві. Згідно результатів дослідження академіка С.М. Кваші, «підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва неможливе без впровадження сучасних технологій та прогресивних нормативів витрат на вирощування сільськогосподарських культур» [6]. Тому необхідна розробка технологічних карт з урахуванням досвіду інших підприємств, досягнень науки і прогнозу.

У разі активного застосування менеджерами ПрАТ «Успіх» вищеперерахованих рекомендацій щодо скорочення витрат при вирощуванні зерна пшениці і кукурудзи очікувано можна розраховувати на підвищення рівня ефективності експорту продукції за різними сценаріями. Якщо величина виробничої собівартості продукції, яка експортується, буде знижена на 5% по відношенню до значення 2018 р. (сценарій 1), при інших сталих умовах – рентабельність експорту досліджуваного підприємства зросте на 13,7 п.п. (див. табл. 1). Очевидно, що за сценарію 3 слід очіку-

вати на підвищення рівня економічної ефективності експорту зернових до 57,2%, а господарської діяльності ПрАТ «Успіх» – до 17,4%.

Висновки і пропозиції. Таким чином значний резерв зростання економічної ефективності експорту зерна вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами, у тому числі ПрАТ «Успіх», знаходиться у площині вдосконалення агровиробничих процесів. Іншими словами підвищення рентабельності продажу продукції на зарубіжні ринки може бути досягнуте за рахунок покращення аспектів управління виробництвом суб'єктами господарювання. Зниження виробничої собівартості зерна можливе за умови оперативного планування витрат на насінний матеріал, дози та строків внесення мінеральних добрив, а також використання паливно-мастильних матеріалів для сільськогосподарської техніки. Також потрібно використовувати інноваційні заходи щодо інтенсифікації виробництва для підвищення урожайності стратегічних зернових культур.

Таблиця 1

Альтернативні сценарії зміни економічної ефективності експортної діяльності ПрАТ «Успіх» при умові зниження виробничої собівартості зерна пшениці і кукурудзи

Показник	2018 рік	Сценарій 1: -5%	Сценарій 2: -10%	Сценарій 3: -15%
Виробнича собівартість експортованої продукції, дол США	6 180 291	5 871 276	5 562 262	5 253 247
Базовий коефіцієнт ефективності експорту	1,37	1,44	1,50	1,57
Частка експорту в загальному обсязі продажів, %	48,3	48,3	48,3	48,3
Рентабельність експорту, %	30,13	43,83	50,22	57,21
Рентабельність господарської діяльності, %	11,93	13,72	15,54	17,42

Джерело: складено автором на основі даних підприємства

Список літератури:

1. Бондарева Т.І., Осадчук А.І. Оцінка ефективності експортної діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2011. № 3(15). С. 91–104.
2. Мельник О.Г., Нагірна М.Я. Діагностика факторів впливу на експортну діяльність підприємства. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 63–66.
3. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1 / Ред.кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

4. Кузьмін О.Є., Босак А.О., Дарміць Р.З. Планування, організування та мотивування зовнішньоекономічної діяльності. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська Політехніка», 2009. 324 с.
5. Економіка і підприємництво, менеджмент : підручник / С.М. Рогач, Т.А. Гуцул, В.А. Ткачук та ін. Київ : ЦП «Компринт», 2015. 714 с.
6. Кваша С.М., Ільчук М.М., Коновал І.А. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. *Економіка АПК*. 2013. № 3. С. 16–24.

References:

1. Bondareva T.I., Osadchuk A.I. (2011). Otsinka efektyvnosti eksportnoi diyalnosti pidpryyemstva [Evaluation of export efficiency of enterprise]. *Ekonomika ta upravlinya pidpryemstvami mashynobudivnoii galuzi: problem teorii ta praktyky*, vol. 3(15), pp. 91–104.
2. Melnyk O.G., Nagirna M.I. (2013). Diagnostyka faktoriv vplyvu na eksportnu diyalnist pidpryyemstva [Diagnosis of factors influencing the export activity of the enterprise]. *Innovatsiyna ekonomika*, vol. 5, pp. 63–66.
3. Mochernyi S.V. (2000). *Ekonomichna entsiklopedia*. Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademia», vol. 1, 864 p.
4. Kuzmin O.E., Bosak A.O., Darmits R.Z. (2009). Planuvanya, organizuvanya ta motyvuvanya zovnishno-ekonomichnoii diyalnosti [Planning, organization and motivation of foreign economic activity]. Lviv : Vydavnistvo Natsionalnogo universitetu «Lvivska politehnika», 324 p.
5. Rogach S.M., Gutsul T.A., Tkachuk V.A. ta in. (2015). *Ekonomika i pidprimnitstvo, menedgment : pidruchnik*. Kyiv : Komprint, 714 p.
6. Kvasha S.M., Ilchuk M.M., Konoval I.A. (2013). Ekonomichne obgruntuvanya program vyrobnytstva zerna pshenytsi v Ukraini (Economic justification of program of wheat grain production in Ukraine). *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 16–24.